

Září 2023

BŘEMENO VZDĚLÁNÍ: PODPORA VZDĚLÁVÁNÍ JAKO KATALYZÁTOR EKONOMICKÉHO RŮSTU

Jan Bouček

Shrnutí

Vysokoškolské vzdělání hraje klíčovou roli v ekonomickém růstu a rozvoji společnosti. Investice do něj je nezbytné pro zvyšování produktivity práce a konkurenceschopnosti země. Čeští studenti se potýkají s vysokými náklady na bydlení, stravu a dopravu, což vede k jejich časté nezaměstnanosti. Česká republika má v porovnání s jinými evropskými zeměmi nízký podíl vysokoškolsky vzdělané populace, což indikuje potenciální problém.

Investice do inovací, budoucnosti a ekonomického růstu – to je podpora vzdělání mladé generace. Studium je přitom jeden ze zásadních faktorů, které ovlivňuje střednědobý a dlouhodobý hospodářský růst a rozvoj společnosti. Samotným konceptem lidského kapitálu se podrobně zabýval americký ekonom a nositel Nobelovy ceny Gary Becker (1964). Vzdělání uvádí jako nejcennější aktivum, které společnost vlastní a které je katalyzátorem ekonomického výkonu a konkurenceschopnosti země. Becker dochází k závěru, že vzdělání jednotlivci jsou schopni lepší adaptace na změny, generování vyšší přidané hodnoty, dosahování lepších příjmů a celkově tak dosahují nadstandardní životní úrovně.

Beckerova analýza ukazuje, že investice do vzdělání se stává dlouhodobým a částečně nevyčerpitelným zdrojem přidané hodnoty v ekonomice, který stimuluje inovace a zajišťuje stabilní technologický pokrok. Čím je absolvent vzdělanější, tím má tendenci získávat lépe kvalifikovaná pracovní místa, která přinášejí lepší platové ohodnocení a profesní růst. Další důležitou myšlenkou Beckera je koncept lidského kapitálu jako investice do budoucnosti. Podobně jako podpora fyzického kapitálu (např. strojů a zařízení), i zájem o vzdělání může přinést dlouhodobé ekonomické výhody. Becker argumentoval, že jednotlivci se rozhodují investovat do vzdělání na základě očekávaných budoucích výnosů, jako jsou vyšší příjmy, lepší pracovní příležitosti a větší ekonomická stabilita.

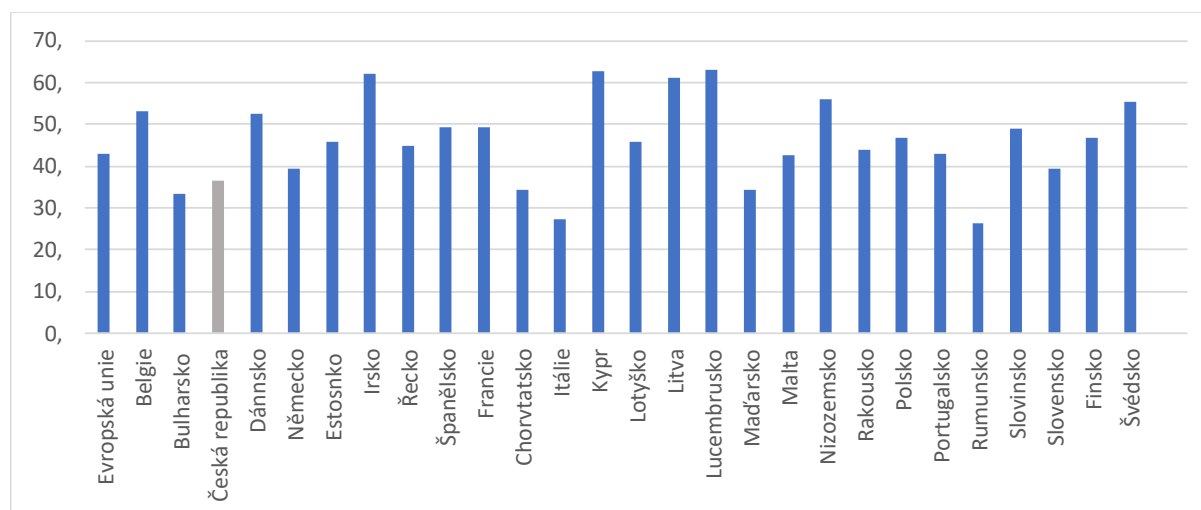
Jednotlivci s vyšším vzděláním vytvářejí na obdobných pozicích větší přidanou hodnotu, zvyšují inkaso přímých i nepřímých daní a tím přinášejí prospěch celé společnosti. Například Todd Gabe prezentuje empirické analýzy i konkrétní příklady a výpočty, jak rozvoj lidského kapitálu může ovlivnit dlouhodobý ekonomický růst a zvýšení příjmů obyvatel (Gabe, 2010). Rozptyl je relativně značný. Roční diferenciál výdělků pracovníků na plný úvazek je dle dat vyšší o 38,6 % až 52,5 % mzdové prémie při podmínce dosaženém vyššího vzdělání (Gabe, 2010).

Je zřejmé, že společnost by měla podporovat zavedení podpůrných a motivačních opatření pro mladé studenty na vysokých školách, která mají pozitivní dopad na ekonomiku země v dlouhém období.

Jak je to v České republice?

Ve veřejných diskuzích se více či méně explicitně objevuje názor, že má Česká republika vysoký podíl odborné pracovní síly. Způsob, jakým se dá měřit, je několik. Existuje řada komparačních studií, která porovnává míru přidané hodnoty pracovníků, ale pravděpodobně nejintuitivnějším způsobem, jak srovnávat odbornost, je komparace úrovně dosaženého nejvyššího vzdělání. Pravdou je, že podle údajů Eurostatu se ČR potýká s nízkým podílem vysokoškolsky vzdělané populace. Podíl lidí ve věku 25–34 let (tedy ta věková kohorta, kterou lze srovnávat a která hovoří o současném nastavení politik) činí pouze 36,2 %, což je o 6,6 p. b. pod průměrem EU (42,8 %). V porovnání s některými nejlépe postavenými zeměmi jako je Lucembursko s 62,9 %, Kypr s 62,7 % a Irsko s 61,9 %, je situace České republiky poměrně problematická. Nižší podíl vysokoškolsky vzdělané populace mají jen v Bulharsku (33,4 %), Itálii (27,4 %) a Rumunsku (26,3 %). Samozřejmě že jenom samotný podíl nevyovídá o kvalitě samotného systému. Navzdory tomu je relativně zřejmé, že takto nízké umístění Česka indikuje potenciální problém.

Graf 1: Podíl terciárního vzdělávání v zemích EU

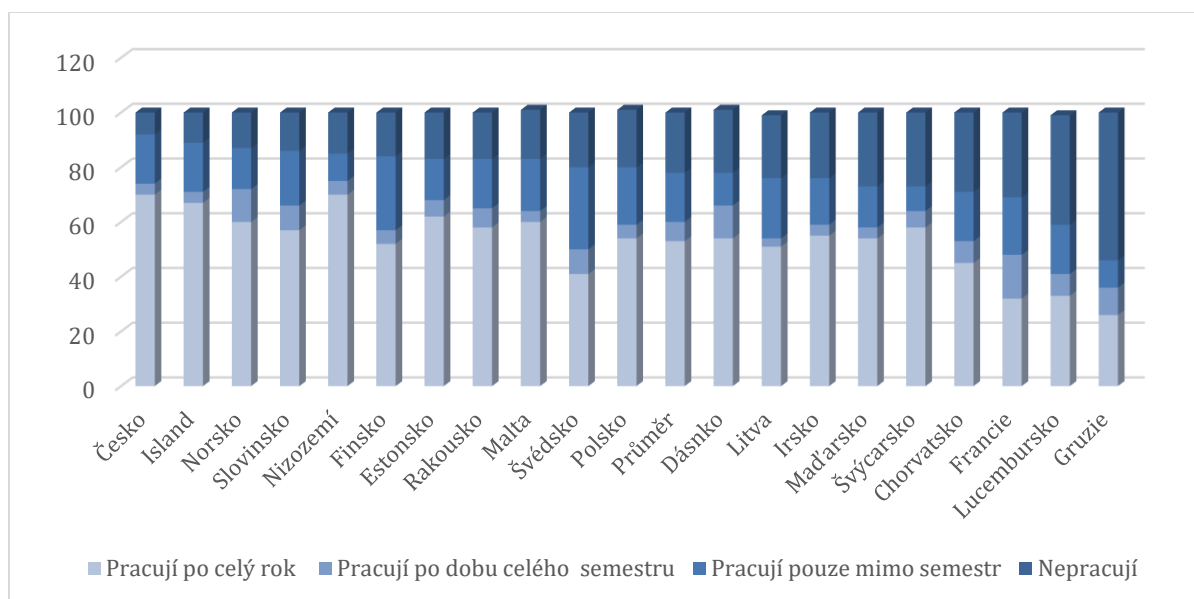
Zdroj: Eurostat 2022

Proč vysokoškolští studenti v ČR pracují?

Hypotéz vysvětlujících takto nízký podíl vysokoškolsky vzdělané populace je celá řada. Může to mít souvislost s historickým nastavením populace, může to souviset s orientací české ekonomiky a může to taktéž souviset se socioekonomickým rozložením společnosti. Je ale fakt, že v porovnání s ostatními evropskými zeměmi se Česká republika řadí mezi ty s nejnižší veřejnou finanční podporou vysokoškolských studentů (Eurostudent, 2021). Ta je navíc převážně univerzální, tedy plošná, což vede k omezenému množství finančních prostředků, které jsou skutečně dostupné pro sociálně a ekonomicky znevýhodněné studenty a zájemce o studium.

Z těchto dat také vyplývá, že čeští vysokoškoláci pracují nejvíce z 23 zkoumaných evropských zemí. Až 70 % českých studentů chodí do práce po celý rok, tedy nejen například po dobu prázdnin. To je vůbec nejvyšší hodnota společně s Nizozemskem. Průměrný podíl v rámci zkoumaných zemí přitom činí 53 % (Eurostudent, 2021). Dále 18 % českých studentů pracuje pouze mimo semestr, tedy v období prázdnin, což je také relativně průměrná hodnota ve srovnání s ostatními zeměmi. Výrazný rozdíl nastává v procentu studentů, kteří si nepřivydělávají nijak. Pouze 8 % si může dovést luxus toho, že nepracuje vůbec a věnuje se po dobu svého studia pouze vzdělávání. Tento podíl studentů je úplně nejmenší ze všech zkoumaných zemí. Na druhém místě je Island a třetí Norsko. Průměrný evropský podíl nepracující mládeže je přitom 22 %, tedy téměř trojnásobný. Nejmenší skupinu tvoří ti studenti, kteří si vydělávají pouze po dobu semestru. Těch jsou v České republice zhruba 4 %.

Graf 2: Zaměstnanost studentů v různých obdobích roku (podíl studentů v %)

Zdroj: EUROSTUDENT 2021, vlastní zpracování.

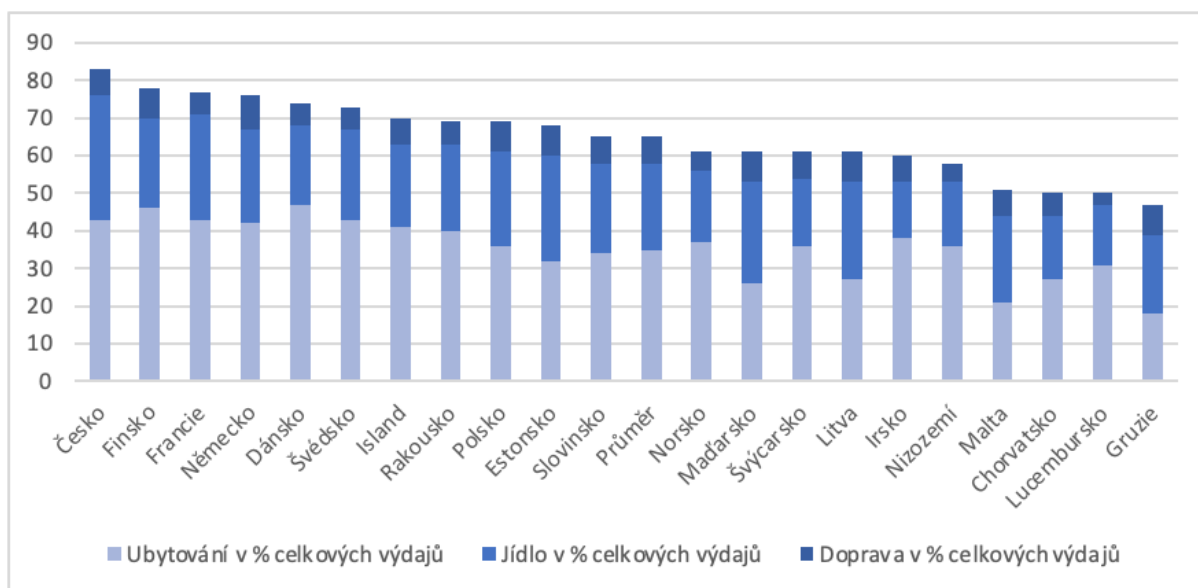
Jsou tedy čeští studenti nejpracovitější, nebo naopak zneužívají systém?

Z předložených dat je zřejmé, že čeští vysokoškoláci v evropské komparaci pracují hodně. Opětovně se intuitivně nabízejí dvě odlišné odpovědi, jedna souvisí s případným zneužíváním statusu studenta k získání různých benefitů, primárně daňových slev. Druhým, o mnoho pragmatičtějším vysvětlením, může být nezbytnost zajistit si dodatečné příjmy pro financování svého života.

Zajímavý pohled se nabízí při srovnání nákladů na život v různých zemích. Čeští studenti se totiž potýkají s vysokými výdaji. Až 83 % jde na základní položky jejich spotřeby, tedy ubytování, strava a doprava. To je výrazně více, než je evropský průměr, který činí 65 %. Nejvíc peněz čeští studenti vynakládají na ubytování, a to 43 % svých celkových výdajů, stejně jako studenti ve Švédsku. Víc to stojí pouze studenty ve Finsku (46 %) a Dánsku (47 %). Dále 33 % z celkových výdajů vynaloží za stravování, což je nejvíce ze všech zkoumaných zemí a také o 10 p. b. vyšší hodnota než průměr evropských studentů. Zbýlých 7 % vysokoškoláci zaplatí za dopravu. V rámci této kategorie čeští studenti vynakládají celkové náklady v průměrné výši ostatních zemí. Draží je to ve Finsku (8 % nákladů) nebo Polsku (8 %), ale to je rozdíl pouze 1 p. b.

Z této komparace je patrné, že se čeští studenti snaží vyrovnat s finančními výzvami tím, že se vedle studia musejí zapojovat do pracovních aktivit.

Graf 3: Náklady na ubytování, stravu a dopravu jako podíl na celkových výdajích včetně naturálních transferů (v %)

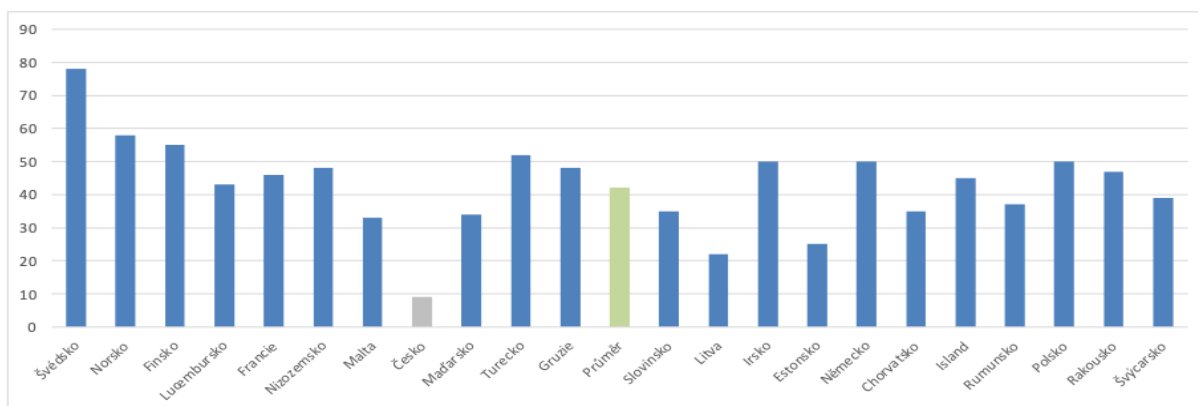

Zdroj: EUROSTUDENT 2021, vlastní zpracování.

Pomáhá studentům s vysokými náklady stát?

Při zkoumání důvodů, proč čeští studenti musí pracovat více než jejich kolegové v jiných zemích, se naskytá další klíčový faktor, a tím je finanční podpora z veřejných rozpočtů. Ta má samozřejmě významný vliv na finanční situaci vysokoškoláků a zásadně ovlivňuje i jejich schopnost plně se soustředit na studium. Vzhledem k nejnižšímu podílu finanční podpory od státu ve srovnání s ostatními zeměmi, je česká mládež vystavena z pohledu zkoumaných zemí nadprůměrné finanční zátěži a nutnosti kombinovat školu s prací. To, že je objem veřejné podpory velmi nízký, popisuje i studie CERGE EI, která kvantifikuje, že průměrná přímá i nepřímá podpora studentů do 26 let je v České republice v intervalu mezi 5 300 Kč pro ty nejchudší až do 2 700 Kč pro ty, kteří jsou na tom ekonomicky lépe. V případě lidí nad 26 let je to dokonce pouze zhruba 500 Kč za měsíc plošně (Münich, D., & Kořínek, O. 2021)

Graf 4: Národní veřejná podpora studentů jako podíl celkových měsíčních příjmů studentů (v %)

Zdroj: EUROSTUDENT 2021, vlastní zpracování.

Průměrný podíl státní podpory je v rámci zkoumaných zemí 42 % celkových příjmů studentů (včetně různých druhů naturálních transferů). Ne úplně překvapivě stát nejvíce podporuje vysokoškoláky ve Skandinávii, a to konkrétně ve Švédsku, kde z veřejných rozpočtů získají až 78 % svých celkových měsíčních příjmů. Norsko (58 %) obsadilo druhé místo a třetí Finsko (55 %). Silný sociální příspěvek je také v Německu (50 %), Irsku (50 %) a Nizozemsku (48 %), kde studenti získávají z veřejných rozpočtů zhruba polovinu svých celkových měsíčních příjmů. Naopak Česko skončilo na pomyslném posledním místě, kdy podíl veřejných prostředků na celkových příjmech studentů činí pouze 9 %.

Je však nutné zmínit, že každá země má politiku nastavenou jiným způsobem. V některých případech může být výrazně vyšší studentská podpora způsobena tím, že studenti ji pak splácí, a to například často z důvodů placeného vysokoškolského studia.

Kudy dál?

Studenti v ČR čelí významným finančním výzvám spojeným s jejich vzděláním. Vysoké náklady na bydlení, stravování a dopravu mají v jejich rozpočtech značný význam. Na rozdíl od jiných evropských zemí dostávají čeští vysokoškoláci relativně nejnižší finanční podporu od státu, a právě proto patří mezi nejpracovitější v Evropě. Tato zátěž však může negativně ovlivnit jejich výsledky i schopnost plně se soustředit na studium a z nabízeného vzdělání vytěžit maximum.

Závislost na práci a finanční podpoře od rodiny zvyšuje riziko, že studenti z ekonomicky slabších rodin se mohou potýkat s obtížemi při přístupu ke vzdělání. Náklady mohou být pro ně příliš vysoké, i když dostávají státní podporu. To pak může vést k nerovnoměrným příležitostem a omezením v přístupu ke vzdělávání. Navíc je zcela zřejmé, že podprůměrné zastoupení vysokoškolsky vzdělané populace si žádá, aby hospodářská politika směřovala primárně k jejímu navýšení.

Jedním z navrhovaných řešení je zavedení systému studentských nízkouročených půjček s možností splátky odložit. Poskytnutí půjček by bylo podmíněno úspěšným studiem a dosažením akademických cílů, což by podpořilo motivaci studentů k dosažení co nejlepších výsledků. Vysokoškoláci by takto měli větší finanční jistotu a mohli by se více soustředit na své vzdělání. To by zvýšilo pravděpodobnost úspěšného dokončení jejich studijních programů a následného uplatnění na pracovním trhu. Současně by se snížila nerovnost ve vzdělávání a umožnilo by to zájemcům z různých socioekonomických prostředí rovnocenné šance na získání vysokoškolského titulu. Struktura financování se v různých zemích Evropy liší. Zatímco některé státy poskytují bezplatné vzdělání, jiné vyžadují školné. Například v Anglii studenti platí školné, to pak splácí po ukončení studia a výše splátek závisí na výši příjmu absolventa. Naopak Česká republika, Německo či Dánsko nabízí pro občany EU vzdělání bezplatně.

Kroky současné vlády však naznačují, že náklady na život se budou vysokoškolákům spíše zvyšovat, přičemž postupně přijdou o řadu benefitů. Ať už to jsou výdaje za dopravu, které vláda Petra Fialy zvýšila studentům tím, že snížila slevy na jízdném, či plánované zrušení daňové slevy na studenta, které bylo rovněž hojně využíváno. Kabinet by měl chápat, že investice do vzdělání je investice do budoucnosti země. Jeho podpora a taky snaha eliminovat finanční překážky pro studenty, jsou kroky správným směrem. Česko by se mělo zaměřit na zvyšování podílu vysokoškolsky vzdělané populace, což přinese nejen individuální prospěch studentům, ale také posílí konkurenceschopnost země na mezinárodní úrovni.

Zdroje

Gabe, Todd. 2010. "Returns to Human Capital." Beyond Educational Attainment: Knowledge-Based Investments to Enhance a Region's Human Capital and Resident Earnings. Lincoln Institute of Land Policy, <http://www.jstor.org/stable/resrep18312.5>

Münich, D., & Kořínek, O. 2021. Finanční podpora vysokoškolských studentů v České republice: Rekonstrukce systému nutná. Národohospodářský ústav AV ČR. [https://idea.cerge-ei.cz/files/IDEA Studie 8 2021 Financni podpora studia/IDEA Studie 8 2021 Financni podpora studia.html#p=59](https://idea.cerge-ei.cz/files/IDEA_Studie_8_2021_Financni_podpora_studia/IDEA_Studie_8_2021_Financni_podpora_studia.html#p=59)

Becker, G. S. 1993. Human capital: A theoretical and empirical analysis, with special reference to education (3rd ed). The University of Chicago Press.

Social and economic conditions of student life in Europe EUROSTUDENT VI 2016-2018: Synopsis of indicators. 2021.
[https://www.eurostudent.eu/download_files/documents/EUROSTUDENT VII Synopsis of Indicators.pdf](https://www.eurostudent.eu/download_files/documents/EUROSTUDENT_VII_Synopsis_of_Indicators.pdf)

Statistics Eurostat 2022

https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Educational_attainment_statistics

Autor

JAN BOUČEK

Jan Bouček je studentem navazujícího magisterského studia na Národohospodářské fakultě VŠE v Praze, zaměřující se na hospodářskou politiku. Bakalářský cyklus absolvoval se zaměřením na národní hospodářství na téže fakultě. V minulosti pracoval jako junior analytik trhu nemovitostí v Komerční bance. Zajímá se o hospodářskou politiku, veřejné finance a politické dění.

Vydavatel

INSTITUT PRO POLITIKU A SPOLEČNOST

Posláním Institutu je zkvalitňování českého politického a veřejného prostředí prostřednictvím profesionální a otevřené diskuse a vytvoření živé platformy, která pojmenovává zásadní problémy, vypracovává jejich analýzy a nabízí recepty pro jejich řešení formou spolupráce expertů a politiků, mezinárodních konferencí, seminářů, veřejných diskuzí, politických a společenských analýz dostupných celé české společnosti. Jsme přesvědčeni, že otevřená odborná diskuse a poznání podstaty a příčin jednotlivých problémů jsou nutným předpokladem jakéhokoli úspěšného řešení problémů současné společnosti.

Martinská 2, 110 00 Praha 1

www.politikaspolecnost.cz

+420 602 502 674

office@politikaspolecnost.cz